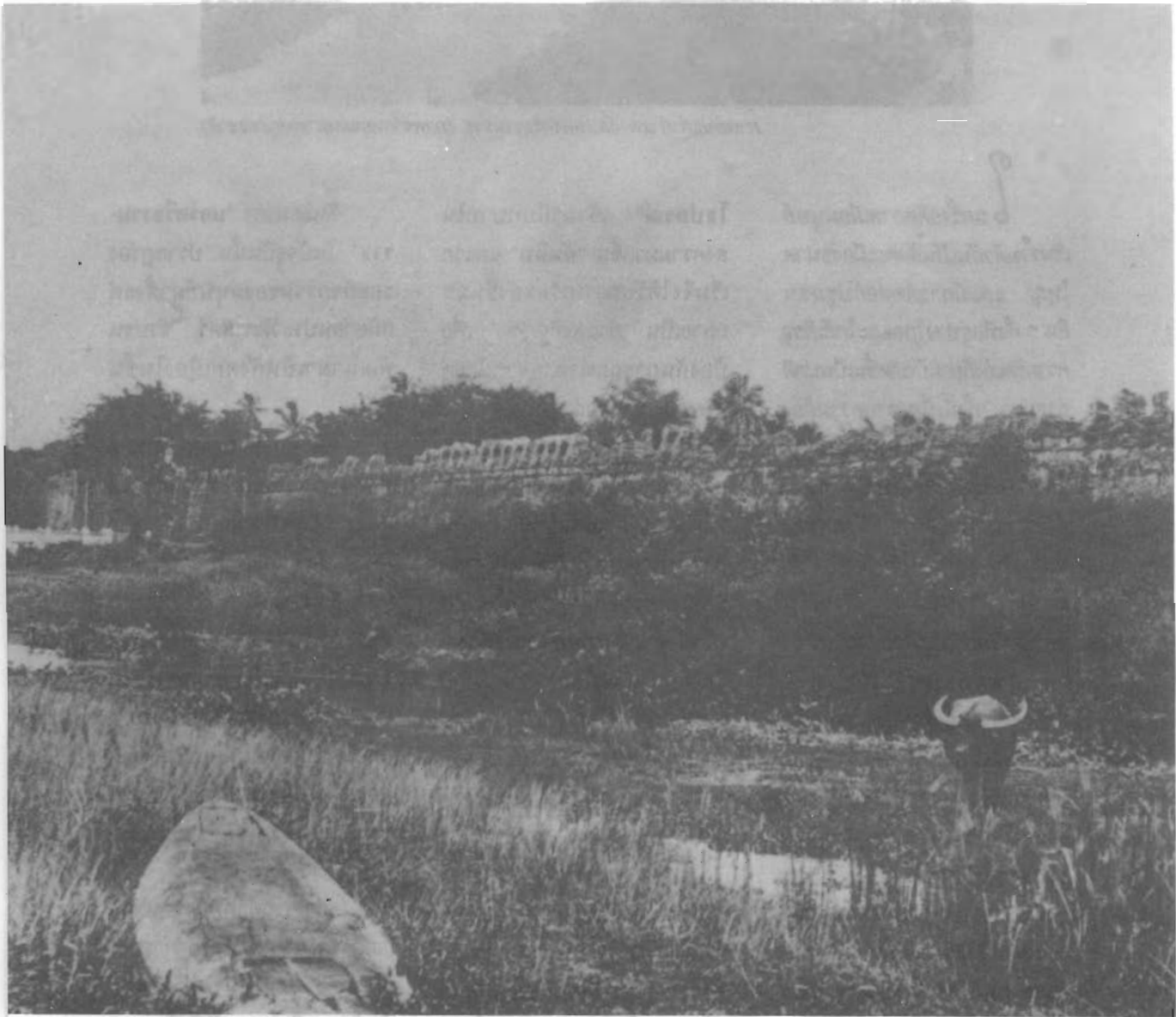

ย้อนอดีตกำแพงเมือง นครศรีธรรมราช

ภาพถ่ายเก่ากำแพงเมืองนครศรีธรรมราช (ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

อรุณศักดิ์ กิ่งมณี

ฝ่ายวิทยาศาสตร์ กองโสตทัศนศึกษา

ภาพถ่ายเก่ากำแพงเมืองนครศรีธรรมราช (ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ในครั้งอดีตกาลเมื่อมนุษย์เริ่มรวมตัวกันเป็นสิ่งคมเมืองขนาดใหญ่ และมีการติดต่อกับชุมชนอื่น ๆ ทั้งที่อยู่ห่างไกลและใกล้เคียงความขัดแย้งก็ย่อมบังเกิดขึ้นเป็นปกติธรรมดา ทั้งนี้เนื่องจากความต้องการมีอำนาจเหนือดินแดนอื่น, ความขัดแย้งทางลัทธิศาสนา, ความต้องการทรัพย์สิน/กำลังคนของชุมชนอื่น ตลอดจนข้อขัดแย้งปลีกย่อยอีกหลายประการ ล้วนเป็นมูลเหตุที่ก่อให้เกิดศึกสงครามขึ้น

“สงคราม” เป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้มวลมนุษย์ในสังคมเมืองต้องเสาะแสวงหาชัยชนะที่เอื้ออำนวยต่อการป้องกันตนเอง เช่น การเลือกชัยภูมิที่มีแนวทางน้ำ, ภูเขา, หาดทราย ฯลฯ เป็นปราการป้องกันข้าศึก และเมื่อการสงครามเริ่มพัฒนายุทธวิธีขึ้น ชุมชนเมืองเหล่านี้ก็จำเป็นต้องเปลี่ยนจากปราการธรรมชาติมาเป็นปราการที่สร้างโดยฝีมือมนุษย์ อาทิ การขุดคูเมือง, สร้างคันดิน เพื่อล้อมรอบเมืองของตน ต่อมาเมื่อความทันสมัยในเรื่อง “อาวุธยุท-

โธปกรณ์” เข้ามามีบทบาทในสงครามมากขึ้น “คันดิน” แต่แรกเริ่มจึงได้รับการเสริมแต่งขึ้นจนกลายเป็น กำแพงอิฐ/หิน เพื่อป้องกันการถูกทำลายจากฝ่ายคู่สงคราม มาตามลำดับ

เมื่อ “สงครามแบบเก่า” ยุติลง บทบาทของกำแพงเมืองก็ค่อย ๆ หมดความสำคัญลงไป จนกลายเป็นเพียงโบราณสถานที่เตือนให้รำลึกถึงความทรงจำในอดีตเท่านั้น บางครั้งเมื่อทางบ้านเมืองต้องการพัฒนาท้องถิ่นกำแพงเมืองเหล่านั้นจึงถูกทำลายไปที่ละน้อย ด้วยเหตุผลที่ว่ากำแพงเมืองดังกล่าวเป็นอุปสรรคกีดขวางต่อการขยายตัวของชุมชนในปัจจุบัน

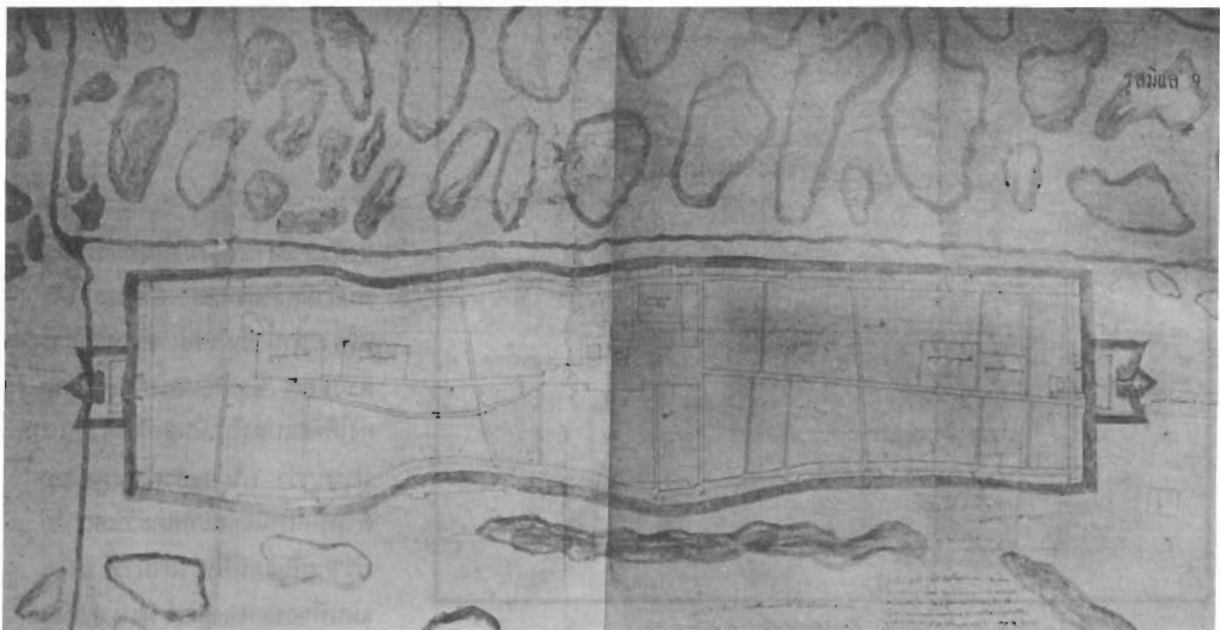
กำแพงเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งในครั้งเก่าก่อน เคยเป็นป้อมปราการที่แข็งแรงมาหลายศตวรรษก็ตกอยู่ในสภาพแห่ง “การสร้างสรรคโดยการทำลาย” นี้เช่นกัน จนเหลือให้เห็นซากของกำแพงเมืองอยู่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

นครศรีธรรมราช : นครแห่งประวัติศาสตร์

ดินแดนของ “นครศรีธรรมราช” ในปัจจุบันนั้น ปรากฏร่องรอยกิจกรรมของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จวบจนพัฒนามาเป็นสิ่งคมเมืองในชั้นหลัง

หลักฐานจากเอกสารโบราณ ทั้งที่พบในไทยและต่างประเทศ สอดส่องให้เห็นพัฒนาการของดินแดนนี้เป็นระยะ ๆ นักวิชาการหลายท่านเชื่อกันว่า ชื่อเรียกของนครแห่งประวัติศาสตร์แห่งนี้ แม้จะแตกต่างกันออกไปตามแต่เอกสาร เช่น ตามพรลิงก์, สิทธิธรรมนคร, ลigor, ละคร, ปาฏลีบุตร เป็นต้น ต่อมาก็เป็นดินแดนที่รู้จักกันในนามของ “นครศรีธรรมราช” นั่นเอง

อย่างไรก็ตามหลักฐานจากเอกสารต่าง ๆ นั้น นักวิชาการบางท่านก็ยังคงมีความขัดแย้งกันอยู่บ้างในการตีความ ทั้งนี้เนื่องจากข้อมูลพื้นฐานและแนวคิดที่มีความแตกต่างกันออกไป ประวัติศาสตร์เมืองนครศรีธรรมราชค่อย ๆ กระจำชัดขึ้นเมื่อราว ๆ พุทธศตวรรษที่ 18

แผนที่เมืองนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2230 โดย ม. เดอ ลามาร์

เป็นต้นมา โดยเฉพาะหลักฐาน จากตำนานทางประวัติศาสตร์ของ นครศรีธรรมราชบางฉบับ ได้กล่าว ถึงนครศรีธรรมราชว่า เป็นศูนย์กลางของ "เมืองสิบสองนักษัตร" นั้น อาจแสดงให้เห็นถึงความ รุ่งเรืองของนครศรีธรรมราชในอดีตได้ในส่วนหนึ่ง

พัฒนาการที่มีต่อเนื่องกัน มาของ "นครศรีธรรมราช" ทำให้ เรื่องราวของนครแห่งนี้ ไม่เคยสูญ หายไปจากหน้าของประวัติศาสตร์ ไทยเลย จวบจนมาเป็น "นครศรี- ธรรมราช" จังหวัดที่สำคัญแห่ง หนึ่งของภาคใต้ดังเช่นในปัจจุบัน

กำแพงเมือง : เรื่องราวจาก อดีต

"ยังมีพระญาองค์หนึ่ง ชื่อท้าว- ศรีธรรมาโคกราช เป็นเจ้าเมืองอินท- ปรบุรีศรี น้องชายชื่อท้าวจันทพานู ๑ ชื่อท้าวพงษ์สุธา ๑ พาญาคิวษ์ ไพรพลช้างม้าหนีใช้ทำ คั้นคกงมา ชำนานประมาณได้ ๘-๙ ปี มาถึง ทาดทรายแก้ว...เกณฑ์ค่ายลงกัน แล้ว เกณฑ์นาทำไร่ และเกณฑ์

อิฐปูนก่อกำแพงเมืองรอบแล้ว ก่อ พระมหาธาตุขึ้นตามพระญาศรี- ธรรมโคกราชทำไว้แต่ก่อน..."^๑

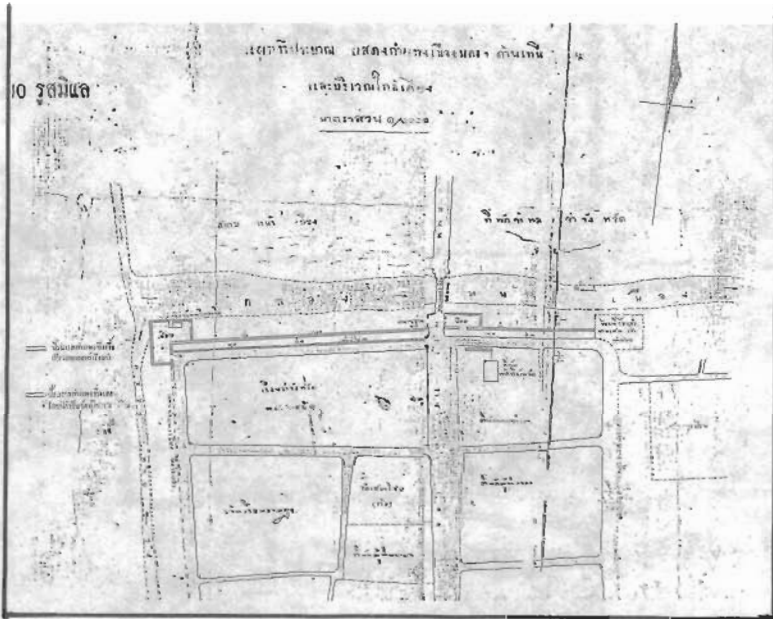
ข้อความข้างบนนี้ ตัดตอน มาจาก "ตำนานพระธาตุเมือง นครศรีธรรมราช" อันเป็นตำนาน ซึ่งเป็นที่รู้จักกันของชาวนครศรี- ธรรมราช เหตุการณ์ในตำนานตอน นี้ แม้จะไม่สามารถทราบได้แน่ชัด ว่าอยู่ในสมัยใด แต่ก็สื่อให้เห็นถึง ความพยายามบอกเล่าเกี่ยวกับ การสร้างบ้านแปงเมืองที่มีมาแต่ในอดีต และแสดงให้เห็นถึงร่องรอยของ กำแพงเมืองในความทรงจำของชาวนครศรีธรรมราชในครั้งอดีตกาล

การเริ่มต้นที่แท้จริงของกำแพง เมืองนครศรีธรรมราชนั้น ยังไม่พบ หลักฐานที่ยืนยันอย่างแน่ชัดว่า ได้ สร้างกำแพงเมืองขึ้นเมื่อใด แต่เข้าใจว่าคงได้มีการสร้างขึ้นพร้อมกับการตั้งบ้านเมืองแต่เริ่มแรก และคง ได้มีการซ่อมแซม/เสริมแต่ง สืบ ต่อมาโดยตลอด

วิศวกรฝรั่งเศสกับแผนที่เมือง นครศรีธรรมราช

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์- มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา นับได้ ว่าเป็นยุคที่ชาวต่างชาติเข้ามา มีบทบาทในการพัฒนาประเทศมาก สมัยหนึ่ง โดยเฉพาะชาวฝรั่งเศส ซึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างดียิ่ง ถึงกับมีการส่งคณะราชทูตเดินทางติดต่อระหว่างประเทศทั้งสองหลายครั้ง ในสมัยนี้

มองซิเออร์ เดอ ลามาร์ (M. DE LAMARE) เป็นวิศวกรชาวฝรั่งเศส ซึ่งได้เดินทางเข้ามาพร้อมกับ ราชทูต เชอวาลิเอร์ เดอ โชมองต์ (CHEVALIER DE CHAUMONT) เมื่อ พ.ศ. 2228^๒ ต่อมาสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ทรงขอตัวไว้ เพื่อ ช่วยออกแบบป้อมและพัฒนากำแพงเมือง^๓ ทั้งนี้เนื่องจาก "...ม. เดอ ลามาร์ เป็นวิศวกรที่มีความสามารถ และมีความซื่อสัตย์มาก เขาเคยรับ ราชการมาช้านานแล้ว ทั้งทางทะเล และทางบก สนใจศึกษาวิชาคณิต- ศาสตร์มาแต่สมัยยังเป็นหนุ่มแน่น และมีความรู้กว้างหน้ามากทีเดียว ในด้านการเดินเรือ การสร้างป้อม ปืน และเรขาคณิต..."^๔ ผลงาน

แผนที่ประมาณกำแพงเมืองนครฯ ด้านทิศเหนือ พ.ศ. 2477

การออกแบบบ้อมของ เดอ ลามาร์ นั้น ปรากฏอยู่หลายแห่งด้วยกัน แต่สำหรับแผนที่การปรับปรุงกำแพงเมืองทางภาคใต้ เทาที่พบจากหอจดหมายเหตุชาติชณะนี้ มีอยู่ 3 แผนที่ คือ แผนที่ของเมืองนครศรีธรรมราช (NIGOR), สงขลา (SINGOOL), และพัทลุง (BOURDELUN) โดยระบุศักราชไว้ ในปี ค.ศ. 1687 เหมือนกันทั้ง 3 แผนที่

ลาตูแบร์ (LA LOUBÈRE) ซึ่งเป็นคณะราชทูตที่เดินทางมาประเทศสยาม (เมื่อวันที่ 27 กันยายน 1687-3 มกราคม 1688) กล่าวถึง เดอ ลามาร์ ว่า เขาได้รับพระบรมราชโองการ โปรดให้ไปทำผังเมืองนครศรีธรรมราช ตามปรากฏในจดหมายเหตุความว่า "...ต่อจากนั้นมาอีกไม่กี่วัน มร.ลามาร์ (SIEUR DE LA-MARE) นายช่างกลที่มร.เดอ โชมองส์ ปลดปล่อยไว้ให้อยู่รับราชการสนองพระเดชพระคุณพระเจ้ากรุงสยาม ก็บอกแก่ข้าพเจ้าว่า ขณะที่เขาอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช (NIGOR), ตามพระบัญชาของพระเจ้ากรุงสยามเมื่อทำผังเมืองนั้น ทำาน

เจ้าเมืองไม่ยอมอนุญาตให้เขาเดินทางรอบตัวเมืองเป็นอันขาดในพักเดียว นอกจากจะใช้เวลาสัก 2 วัน ทั้ง ๆ ที่เขาอาจเดินรอบได้ ภายในเวลาไม่ถึงชั่วโมง..."⁵

แผนที่ที่ทำโดย เดอ ลามาร์ ในปี ค.ศ. 1687 (พ.ศ. 2230) นี้ น่าจะเป็นแนวทางสำหรับการปรับปรุงกำแพงเมืองให้มั่นคงแข็งแรงขึ้นกว่าเดิม และเมื่อนำแผนที่ของ เดอ ลามาร์ ไปเปรียบเทียบกับแผนที่เมืองนครศรีธรรมราช โดยคณะสำรวจทางโบราณคดีฝรั่งเศส ซึ่งมี มร.เดอ ลาจองกีเยร์ ที่ได้พิมพ์ในปี พ.ศ. 2455⁶ และ "แผนที่ประมาณแสดงกำแพงเมืองนครศรีธรรมราช และบริเวณใกล้เคียง" ที่เขียนขึ้นในปี พ.ศ. 2477⁷ จะเห็นได้ว่า ลักษณะของป้อมมุมกำแพง (จากตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ) เป็นแบบเดียวกันกับผังป้อมของ เดอ ลามาร์ แต่ยังไม่สามารถสรุปได้ว่า การปรับปรุงกำแพงนี้ เริ่มสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยใด อย่างไรก็ตาม แผนที่ของ ลามาร์ กับแผนที่ของ ลาจองกีเยร์

ซึ่งมีระยะห่างกันกว่าสองศตวรรษนี้ พบว่ามีความแตกต่างกันบ้าง โดยเฉพาะลำน้ำซึ่งไหลมาจากทางด้านตะวันตก ซึ่งชาวนครศรีธรรมราชคงได้ดัดแปลงให้เป็นคูเมืองด้วยนั้น ปรากฏว่า บริเวณลำน้ำ (คูเมือง) ด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกไม่ปรากฏในแผนที่ของลามาร์ แต่ในแผนที่ของลาจองกีเยร์ มีแนวคูเมืองอยู่ชัดเจนทั้ง 4 ด้าน จึงอาจมีความเป็นไปได้ว่า ในช่วงเวลาสองศตวรรษนี้ได้มีการขุดคูเมืองทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกเพิ่มเติมขึ้นจากสมัยเดิม

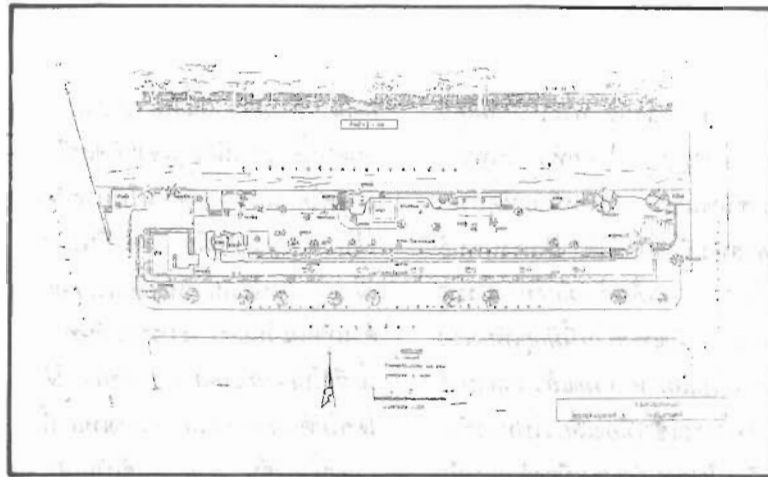
กำแพงเมืองจากเอกสารยุคหลัง

ภายหลังจากการทำแผนที่ของเดอ ลามาร์ แล้ว เอกสารในยุคหลังหลายชิ้นได้แสดงถึงสภาพของกำแพงเมืองนครศรีธรรมราชในแง่มุมที่ต่างกัน ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะเป็นการบรรยายให้เป็นสภาพกำแพงเมืองที่ค่อย ๆ ทรุดโทรมลงตามลำดับ ซึ่งจะขอนำเสนอเอกสารเหล่านี้ไว้ โดยอาจจะทำให้เห็นภาพในอดีตกระจ่างชัดขึ้นตามสมควร

พ.ศ. 2397 มงชฌูร์ ปาลเลกัวซ์ ชาวฝรั่งเศสได้เขียนถึงเรื่อง "เยือนนคร" ไว้ว่า "...ตัวเมืองนครตั้งอยู่บนที่ราบอันสวยงาม มีป่าล้อมด้วยกำแพงที่อลังการยิ่ง และคูเมืองอันลึก สิ่งที่น่าสังเกตคือ วัดอันสวยงาม..."⁸

พ.ศ. 2427 สมเด็จเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุ

พันธุงศ์วระเคช ได้ทรงนิพนธ์ในหนังสือ "ชีวิตัน" ความว่า "...ตัวเมืองนครนั้น ด้านหน้าอยู่ทิศเหนือ ด้านหลังอยู่ทิศใต้ ด้านเหนือด้านใต้เป็นด้านกว้าง กำแพงยาว 30 เส้น ด้านตะวันออกตะวันตกเป็นด้านยาว กำแพงยาว 80 เส้น ที่ด้านเหนือนั้นมีคูเมืองห่างจากกำแพงประมาณ 6 วา คูกว้างประมาณ 7-8 วา น้ำลึกประมาณ 2 คอกเศษ มีสะพานไม้ข้ามเข้าทางประตูลับกว้างด้านตะวันตก ประตูลับที่จะเข้าเมืองนั้นเป็นกำแพงเสมอเหลี่ยมบ้าง หน้ากำแพงเมืองออกมาประมาณ 5 วา ด้านสกัดออก ก่อบังยั้งติดกำแพงเข้าไป ด้านตะวันตกเป็นทางขึ้นเป็นทำนองบ้อมบังประตู ๆ เมืองนั้นไม่มีสิ่งใดเป็นที่สังเกต เป็นแต่ช่องว่างที่ตรงกำแพงลับที่เข้ามาแล้ว ประตูเมืองกว้างประมาณ 6 วา กำแพงก่ออิฐเล็กอย่างเก่า สูงแต่พื้นถึงยอดใบเสม 3 วา กว้างคอกเศษ มีใบเสมไทยอย่างเล็กประมาณคอกคืบ มีเชิงเทินดินข้างในถมลาดชัน มีคันท่ออิฐรับคันเชิงเทิน ข้างล่างสูงประมาณคอก 1 เชิงเทินดินกว้าง 3 วา มีถนนห่างเชิงเทินมาถึงหมู่ไม้ประมาณ 4 วา กำแพงเมืองด้านเหนือนี้เป็นตึกว่าทุกด้าน มีแต่ใบเสมสลักหักพังชำรุดบ้างเล็กน้อย ตัวกำแพงและใบเสมานั้นเป็นที่ถือกะเทาะหมดแลเห็นเป็นอิฐไปทั้งนั้น ที่แลเห็นปูนที่ถือบ้างเล็กน้อย สังเกตว่าถือบางนัก กำแพงเมืองด้านตะวันตกมีประตูกลางมีกำแพงกันเป็นบ้อมลับเหมือนประตูกลางด้านเหนือ แต่

แผนที่เมืองนครศรีธรรมราช (แสดงสภาพในปัจจุบัน)

ชำรุดทรุดโทรมเสียโดยมาก สังเกตได้เล็กน้อย และมีประตูใหญ่ห่างประตูกลางอีก 2 ประตู ไม่มีกำแพงเป็นบ้อม ตัวกำแพงสูงกว้างเท่ากัน แต่เชิงเทินดินนั้นสังเกตดูด้านยาวนี้เป็นเชิงเทินถมสูงถึงเชิงเสม แต่ตัวกำแพงเชิงเทินเป็นอันตราสลักหักพังเสียโดยมากไม่มีใครมีใบเสมาคิดจะเหลือตัวกำแพงอยู่ประมาณ 6-8-10 คอกบ้างเป็นแห่ง ๆ และมีช่องที่กำแพงหลายคนเดินข้ามกำแพงข้ามเชิงเทินออกบ้านได้หลายแห่ง ...เมืองนี้มีบ้อม 4 บ้อม อยู่มุมเมืองทั้ง 4 กว้างประมาณ 4 วา 6 วาสูงเท่ากำแพง มีใบเสมเป็นเหลี่ยมรูปบ้อมย่อจากกำแพงออกมาเป็น 6 เหลี่ยม คิดทั้งประตูลับที่ทำเหมือนกับบ้อมใช้การเป็นบ้อมได้ กลางกำแพง 4 ด้านอีก 4 จึงรวมเป็น 8 บ้อม..."⁹

พ.ศ. 2431 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จถึงเมืองนครศรีธรรมราชโดยมีสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศตามเสด็จด้วย สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชหัตถเลขาเกี่ยว

กับเมืองนครไว้ว่า "...เมืองนครนั้นตั้งอยู่บนที่ดอน เป็นคันยาว แต่เหนือไปได้ เรียกว่า หาดทรายแก้ว เป็นท้องนาที่ลุ่มทั้งสองข้างเมือง มีบ้อมกำแพงสร้างไว้แต่ครั้งกรุงเก่า มีของโบราณอยู่หลายแห่ง..."

และในครั้งนั้น สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ได้ทรงบันทึกเกี่ยวกับเมืองนครไว้ในจดหมายเหตุรายวันหลายตอน ดังตอนหนึ่งว่า "...เสด็จมาตามถนนในกำแพงเมืองจนรอบ มีกำแพงเชิงเทินใหญ่มากนอกกำแพงน้ำทั้งนั้น คนทำนา..."¹⁰

พ.ศ. 2441 จากพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู คราว รศ. 117 (พ.ศ. 2441) ฉบับที่ 2 มีข้อความว่า "...รุ่งขึ้นวันที่ 6 (กรกฎาคม) เวลาบ่ายเข้าไปดูตระวงซึ่งตั้งไว้ในบ้อมมุมเมืองตะวันออกเฉียงเหนือ แล้วไปตามถนนในกำแพงซึ่งฉายเชิงเทินลงมา กำแพงด้านนี้ชำรุดหรือลงมาเหลือไว้แต่ตัว ๆ ทางยาวตามกำแพงเมือง 50 เส้น เป็นถนนกว้างใหญ่และแข็งแรงใช้ได้..."¹¹

พ.ศ. 2452 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระราชนิพนธ์เรื่อง “จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้” ได้ทรงนิพนธ์ไว้ว่า “...เสด็จเข้าเมืองทางประตูด้านใต้ กำแพงด้านนี้มีอยู่เพียงเชิงเทิน ใบเสมาหักหมดแล้ว...เวลาบ่ายได้ทรงรถเข้าเมืองเลี้ยวไปทางขวา เลี้ยวไปตามกำแพงเมืองด้านเหนือ และตะวันออก เมืองนี้กำแพงยังมีอยู่รอบ แต่บริบูรณ์ที่ตีที่สุดอยู่ทางด้านประตูไชยใกล้พลับพลาฯ นี้ คือมีตลอดไปถึงใบเสมา ข้างในมีเชิงเทินดินแน่นหนา รูปเมืองนี้ยาวเป็นหีบ 4 เหลี่ยม ยาว 55 เส้น 5 วา กว้าง 11 เส้น 10 วา เพราะฉะนั้นเห็นได้ว่าเป็นเมืองไม่ใช่เล็ก...”¹²

พ.ศ. 2455 มร.เดอ ลาจอง-กิเยร์ ได้ตีพิมพ์ผลงานการเดินทางมาทำการสำรวจและทำแผนที่เมืองนครศรีธรรมราช ไว้ในวารสารการปฏิบัติงานทางโบราณคดีของฝรั่งเศสในภูมิภาคอินโดจีน ความว่า “...เมืองนครศรีธรรมราชตั้งอยู่บนพื้นที่ซึ่งเป็นสันยาวจากเหนือไปได้ด้านตะวันตกติดต่อกันไปถึงป่าและภูเขา และขนานกับฝั่งทะเลซึ่งอยู่ไกลออกไปทางทิศตะวันออก กำแพงเมืองที่ยังเหลือสมบูรณ์ที่สุดคือ ด้านทิศเหนือ กว้างที่เป็นฐานกำแพงประมาณ 2 เมตร สูงตั้งแต่ฐานกำแพงถึงยอดใบเสมาประมาณ 7.50 เมตร ด้านทิศใต้สูงน้อยกว่าทิศเหนือและไม่สมบูรณ์เท่า กำแพงเมืองด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกเป็นคันดินทำง่าย ๆ สูงประ-

มาณ 1.30 เมตร และหนา 2-3 เมตร คันดินนี้ยาวต่อเนื่องกันจากทิศเหนือไปทิศใต้ และส่วนที่ค่อนข้างไปทางทิศใต้ไม่สมบูรณ์ คือมีการขาดเป็นบางตอน คูเมืองจะมีน้ำไหลเวียนไปออกด้านทิศตะวันออก จะบรรจบกับทางน้ำซึ่งไปออกทะเลสาบ (สงขลา) ได้โดยไม่ต้องออกทะเล คลองเหล่านี้เวลาน้ำสูงขึ้น สามารถใช้เป็นเส้นทางคมนาคมโดยเรือสำปั้นขนาดฝีพาย 5-6 คนได้...”¹³

พ.ศ. 2458 ในจดหมายเหตุระยะทางเสด็จพระราชดำเนินเสียบมณฑลปักษ์ใต้ ของลักซีเมื่อ พ.ศ. 2458 (ฉบับที่ 8) เล่าถึง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จถึงเมืองนครศรีธรรมราช มีความว่า “...เมืองนครศรีธรรมราชยังมีรอยกำแพงเมืองโบราณอยู่โดยบริบูรณ์ทั้ง 4 ด้าน แต่ตัวกำแพงชำรุดทรุดโทรม เกือบเหลือเพียงเป็นขอบถนนอยู่แทบทุกด้าน เว้นแต่กำแพงด้านเหนือ ยังมีใบเสมาแลแนวป้อมเหลืออยู่ ตัวเมืองในวรมกำแพงมีรูปเป็นหีบ 4 เหลี่ยม คือโดยยาวด้านตะวันออก ตะวันตก 55 เส้น 5 วา โดยกว้างด้านเหนือได้ 11 เส้น 10 วา...”¹⁴

เอกสารดังกล่าวข้างต้นที่ได้นำเสนอมานี้ แสดงให้เห็นถึงสภาพกำแพงเมืองเป็นระยะ ๆ ซึ่งต่อมาในภายหลังกำแพงเมืองแห่งนี้ก็ได้ถูกรื้อทำลายลงมากอีกหลายครั้ง¹⁵ จนกระทั่งเหลือเพียงเล็กน้อยดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้

กำแพงเมือง : สภาพที่เป็น

อยู่ในปัจจุบัน

กำแพงเมืองนครศรีธรรมราชที่ผ่านกาลเวลาอันยาวนานมาจวบจนปัจจุบัน ได้ถูกทำลายลงด้วยสาเหตุทางธรรมชาติและฝีมือมนุษย์มาโดยตลอด จนเหลือเพียงบางส่วนของกำแพงด้านทิศเหนือเท่านั้น สำหรับกำแพงทางด้านอื่น ๆ ส่วนใหญ่ถูกเคลื่อนรื้อทำลายกลายเป็นถนนและที่อยู่อาศัยจนหมดสิ้นแล้ว กำแพงทางด้านทิศเหนือเท่าที่ยังคงเหลืออยู่นั้น มีความยาวเพียง 150 เมตรโดยประมาณ สูงประมาณ 6 เมตร ก่อสร้างโดยใช้อิฐเป็นวัสดุหลัก ตัวกำแพงมีความลาดเอียงเล็กน้อยเข้าสู่ด้านใน กำแพงด้านในมีดินถมอัดอยู่เป็นเชิงเทินตลอดแนวบริเวณส่วนยอดกำแพงก่อใบเสมาเรียงเป็นระยะ ๆ สำหรับป้อมบริเวณปากประตูนั้น ได้มีการรื้อหลายครั้งเพื่อการสร้างถนน/สะพาน โดยลดขนาดเล็กลงกว่าเดิม เข้าใจว่ามีการก่อสร้างเลียนแบบขึ้นใหม่ แต่ไม่สามารถทราบได้ว่ามีการดัดแปลงรูปแบบมากน้อยเพียงใด

ส่วนประกอบสำคัญของปราการป้องกันเมืองอีกอย่างหนึ่งอันได้แก่ “คูเมือง” นั้น ในปัจจุบันได้มีการบุกรุกทำลายอย่างหนัก จนเป็นที่น่าห่วงใยว่า ในอนาคตถ้าไม่มีการคุ้มครองหรือสงวนรักษาเอาไว้ เราอาจจะสูญเสียมรดกชิ้นนี้ไปอีก อย่างที่เคยเกิดขึ้นกับกำแพงเมืองมาแล้วก็เป็นได้

สังท้ายเรื่อง

กำแพงเมือง/คูเมือง อัน

เป็นการสร้างสรรค์ของบรรพชนรุ่นก่อน นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่าอย่างยิ่ง โดยเฉพาะแต่ชาวนครศรีธรรมราชเท่านั้น แต่สิ่งนี้เป็นสมบัติของประเทศ

ชาติ อันจะเตือนใจให้รำลึกถึงความเจริญรุ่งเรืองของไทยที่ผ่านมาในอดีต ในปัจจุบันกำแพงเมืองและคูเมืองได้ถูกทำลายลงอย่างหนัก จึงเป็นหน้าที่ของคนไทย

ทุกคน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐบาลและเอกชน ควรจะได้ร่วมมือร่วมใจกันในการอนุรักษ์สิ่งอันทรงค่านี้ไว้ เพื่อเป็นการสืบสานความภูมิใจต่อไปยังลูกหลานในอนาคต

เชิงอรรถ

1. อ้างจาก "ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช" ใน **รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช** (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอก เจ้าพระยาบดินทรเดชาฯจุติ), โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์ : พระนคร, 2505, หน้า 83.
2. เฉลิม อยู่เวียงชัย, "การปฏิวัติ พ.ศ. 2231" **อนุสรณ์ศาสตราจารย์ ขจร สุขพานิช**, แสงรุ่งการพิมพ์ : พระนคร, 2521, หน้า 136.
3. สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), "รายงานสัมพันธภาพ ของ แลโอ โกวาลีเออร์ เดอ โชมองส์ ณ ราชสำนักแห่งสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม", **เล่าเรื่องกรุงสยาม ของ มงเซญอร์ ปาลเลกัวร์**, ก้าวหน้า : กรุงเทพฯ, 2520, หน้า 874-875.
4. สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), **จดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยามของ บาทหลวงชาชาร์ด**, อักษรบรรดาศักดิ์ : พระนคร, 2516, หน้า 133.
5. สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), "ราชอาณาจักรสยาม" **จดหมายเหตุลาอูแบร์ เล่ม 1**, ก้าวหน้า : พระนคร, 2510, หน้า 299.
6. แผนที่ของ เดอ ลาซงกีเยร์ เห็น ตีพิมพ์ใน BULLET DE LA COMMISSION ARCHAEOLOGIQUE DE L'INDOCHINE : 1912.
7. แผนที่บริเวณแสดงกำแพงเมืองนครฯ ด้านเหนือ และบริเวณใกล้เคียงนั้น เป็นแผนที่ซึ่งทำขึ้นเพื่อประกอบการขออนุญาตรื้อกำแพงทางด้านทิศเหนือซึ่งทางพิศดั่งจังหวัด (ในสมัยนั้น) เป็นผู้ขออนุญาตทางด้านล่างของแผนที่ระบุว่าจังหวัดเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2477.
8. สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล), **เล่าเรื่องกรุงสยาม ของ มงเซญอร์ ปาลเลกัวร์** (อ้างแล้ว), หน้า 22.
9. สมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช, **ชีวิวัฒน์**, โรงพิมพ์คุรุสภา : พระนคร, 2504, หน้า 114-117.
10. อ้างถึงโดย ชวน เพชรแก้ว และ ปรีชา ฟู่นสุร ใน **กำแพงเมือง มรดกทางวัฒนธรรมของชาวนคร**, มงคลการพิมพ์ : สงขลา, 2520, หน้า 59-61.
11. อ้างจาก "พระราชหัตถเลขา ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จประพาสแหลมมลายู คราว รศ. 117" ใน **รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช** (อ้างแล้ว), หน้า 222-223.
12. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, **จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้**, กรมศิลปากร : พระนคร, 2506, หน้า 9-13.
13. อ้างถึงโดย พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, "หลักฐานทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับ กำแพงเมือง ขานกำแพงเมือง และคูเมือง นครศรีธรรมราช" ใน **รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 1** (ภาคผนวก ก), กรุงเทพมหานครพิมพ์ : กรุงเทพฯ, 2521, หน้า 557-558.
14. ลีศรี (นามแฝง), "จดหมายเหตุ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินเสวยขมทะเลปักษ์ใต้" ใน **รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช** (อ้างแล้ว), หน้า 224.
15. ดูรายละเอียดการรื้อทำลาย ใน พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, **เรื่องเดิม**, หน้า 558-560.

จากบทความเรื่อง "เมืองพิศดั่งกำแพงที่เขมรไชยบุรี" ในวารสารรูปสมเด็จ ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 หน้า 55 มีข้อผิดพลาดบางประการ กล่าวคือ กำแพงเมืองสงขลานั้นสร้างด้วยหินเป็นวัสดุหลักมิใช่อิฐตามที่ปรากฏในบทความ จึงขอเรียนแก้ไขข้อผิดพลาดดังกล่าว และขออภัยท่านผู้อ่าน
มา ณ ที่นี้

อรุณศักดิ์ กิ่งมณี